

Kvalifikacijos kursai *Aktualūs šiuolaikinės terminologijos klausimai*

JOLANTA GAIVENYTĖ-BUTLER

Lietuvių kalbos institutas

2007 m. spalio 16–17 dienomis Lietuvių kalbos institute pagal projektą *Lietuvos mokslininkų gebėjimų ugdymas Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungos infrastruktūrą* vyko Terminologijos centro surengti kvalifikacijos kursai *Aktualūs šiuolaikinės terminologijos klausimai*, skirti kalbininkams, terminologams ir vertėjams, kuriuose paskaitas skaitė lektoriai iš Lietuvos ir Lenkijos.

Profesorius habilituotas daktaras Sergiejus Griniovas–Griniewiczzius iš Balstogės Finansų ir vadybos universiteto pirmąją paskaitą *Teorinė ir praktinė terminografija* pradėjo nuo leksikografijos istorijos. Profesorius pažymėjo, kad visą kalbą galima aprašyti žodyno forma – jame pateikiama ir fonetinė, ir morfologinė, ir gramatinė informacija. Jis atkreipė dėmesį, kad leksikologijos ir bendrosios kalbotyros vadovėliuose leksikografijos principai beveik neaptariami, juose dažniausiai aiškinami žodynų tipai. Kalbėdamas apie leksikografijos ir terminografijos principus S. Griniovas–Griniewiczzius rėmėsi ilgamete terminologijos darbo patirtimi, pateikė pavyzdžių iš rusiškų ir angliškų žodynų. Didžiąją paskaitos dalį jis skyrė leksikografiniams parametrams aptarti. Yra skiriama iki 200 parametrų, todėl, lektoriaus manymu, būtų naudinga juos kaupti duomenų bazėje. S. Griniovas–Griniewiczzius pabrėžė, kad vieni leksikografiniai parametrai gana aiškiai nulemia kitus, todėl bet kurio žodyno sudarymas turėtų prasidėti nuo leksikografinių parametrų pasirinkimo. Profesorius išskyrė tris parametrų grupes – autoriaus tikslus (žodyno sritį ir apimtį, paskirtį, numatomus žodyno naudotojus, deskriptyviąją ar preskriptyviąją funkciją, reikalingų leksinių vienetų rinkimo kriterijus), makrokompozicijos parametrus (žodyno straipsnių pateikimo būdą, pagrindines žodyno dalis, žodžių junginių ir homonimų pateikimą) ir mikrokompozicijos parametrus (sudedamąsias straipsnio dalis). Žodyno modeliavimo procesas turėtų remtis nuosekliu pradinų parametrų pasirinkimu, lemiančiu optimalų kitų parametrų realizavimą. Galima nu-

statyti ir įgyvendinti optimalų leksinės informacijos pateikimą įvairių tipų žodynuose. S. Griniovas–Griniewiczzius pastebėjo, kad terminų žodynų buvimas dažnai paspartina mokslo šakų plėtrą, o kai kurios sritys apmiršta dėl tinkamos terminijos trūkumo.

Antroji prof. S. Griniovo–Griniewiczzius paskaita – *Europos terminologijos mokyklos*. Terminologijos mokyklų atsiradimui turėjo įtakos pozityvizmo kryptis, XX a. pradžioje peraugusi į neopozityvizmą. Profesorius išskyrė tris terminologijos mokyklas: austrų (peraugusią į austrų–vokiečių), čekų ir rusų (tarybinę), aptarė jų ypatybes, paminėjo žymiausius atstovus. Daugiau dėmesio savo paskaitoje lektorius skyrė austrų, arba Vienos, mokyklos pradininko Eugeno Wüsterio pažiūroms ir darbams. Vienos mokyklos idėjas toliau plėtojo H. Felberis, G. Budinas, Ch. Galinskis, K.-D. Schmitzas, I. Dahlberg, H. Pichtas ir kiti. Paminėtina H. Felberio knyga *Terminology manual* (1984). Profesoriaus nuomone, geriausias anglų kalba išleistas terminologijos vadovėlis – H. Pichto ir J. Draskau *Terminology: An introduction* (1986). Ryškiausias Vienos mokyklos bruožas – dėmesys sąvokoms, terminologijos darbo kreipimas į terminų ir sąvokų standartizavimą. Tokia kryptimi dirba dauguma Vakarų ir Šiaurės Europos šalių. Čekų terminologijos mokykla išaugo iš Prahos funkcinės lingvistikos mokyklos. Jos atstovai daugiausia dėmesio skyrė praktiniam terminų kodifikavimo darbui. Žymiausi šios mokyklos atstovai – L. Drozdas ir J. Horeckis. Paskutiniu šios mokyklos atstovu S. Griniovas–Griniewiczzius laiko R. Kocoureką, terminologijos darbą jis tęsė Kanadoje. Kalbėdamas apie rusų terminologijos mokyklą profesorius išskyrė tris jos raidos etapus, apibūdino keletą terminologijos centrų – Maskvos, Leningrado, Gorkio, Voronežo mokyklas, minėjo žymiausius rusų terminologus ir jų darbus. Kalbėta apie rusų terminologijos pradininko D. Lottės, taip pat E. Drezeno, A. Reformatskio, B. Golovino, R. Kobrino, V. Leičio ir kitų darbus.

Profesorė habilituota daktarė Valentina Dagienė paskaitoje *Kompiuterių programų lietuvinimas* supažindino su kompiuterių programų lokalizavimo pradmenimis, apžvelgė Lietuvoje atliekamus kompiuterių programų lietuvinimo darbus, parodė ir aptarė keletą sulietuvintų kompiuterių programų, skirtų vaikams mokytis matematikos, atkreipė dėmesį į lokalizavimo ypatumus. Profesorė paaiškino *lokalizavimo, lietuvinimo, internacionalizavimo, atvirosios programos, lokalės* terminus ir atkreipė klausytojų dėmesį į tai, kad lokalizavimas nėra paprastas vertimas. Gerai lokalizuota programa savo forma ir turiniu turi natūraliai įsiliesti į lietuvišką aplinką. Lektorė aptarė

lokalizuojamas kompiuterių programų dalis (diegimo programą, programos sąsają, programos žinyną) ir pastebėjo, kad daugelis programų turi Lietuvos normų neatitinkančių lokalės elementų, todėl lokalizuojant reikia koreguoti pirminius programų tekstus. Buvo parodyti Lietuvos lokalės elementai, atkreiptas dėmesys į lokalizuotų programų testavimą. V. Dagienė pastebėjo, kad testavimo sąnaudos būna gerokai didesnės už patį vertimą, tačiau testavimas – būtinas lokalizavimo etapas. Prisiminti svarbiausi programų lietuvinimo darbai ir paminėtos juos atliekančios įstaigos – UAB *Tildės biuras* ir Matematikos ir informatikos instituto Informatikos metodologijos skyrius. Baigdama paskaitą profesorė siūlė laikytis tokių programų lietuvinimo nuostatų: reikia lietuvininti dažniau naudojamas ir ypač mokyklose naudojamas kompiuterių programas; lietuvinamas programas reikia redaguoti ir testuoti, jas turėtų peržiūrėti kalbininkai; informatikos specialistams ir kalbininkams reikia mokytis dirbti drauge; reikia nuolat tobulinti gimtosios kalbos technologijų žodyną, kurti naujų pasaulyje atsirandančių terminų atitikmenis. Šias nuostatas padėtų įgyvendinti aiški kompiuterių programų lietuvinimo strategija, taip pat yra svarbi ir mokslinė veikla kompiuterių programų lokalizavimo ir internacionalizavimo srityse. Atsakydama į klausimą, ar reikia versti programas vaikams, ar jos negali būti kuriamos Lietuvoje, V. Dagienė paminėjo keletą *Šviesos* leidyklos parengtų lietuviškų programų vaikams, bet apgailestavo, kad šiam darbui trūksta darbuotojų ir idėjų. Profesorės nuomone, galima būtų pradėti nuo lokalizuotų programų.

Kompiuterijos ir terminologijos temą tęsė docento daktaro Gintauto Grigo paskaita *Kompiuterijos terminija ir leksika*. Apibūdindamas kompiuterinę leksiką, G. Grigas pabrėžė, kad kompiuterijos terminijoje vyrauja anglų kalba, tačiau angliška terminija nesunorminta, įvairuojanti, jai trūksta sistemiškumo. Kiek geriau atrodo didelių bendrovių, pavyzdžiui, *Microsoft*, kuriamos programos, o atvirosiose programose gausu žargono. Lietuviškos terminijos kūrėjams iškyla įvairių sunkumų dėl angliškos sinonimijos (*login*, *screen name*, *user name*, *Skype name* – *registravimosi vardas*), dėl tuo pačiu žodžiu įvardijamų skirtingų ar giminingų sąvokų (*tab* – *tabuliavimo ženklas*, *skirtukas*, *kortelė*; *account* – *sąskaita*, *paskyra*; *accented letter* – *kirčiuota raidė*, *diakritinis ženklas*). Pranešėjo nuomone, kai kurie lietuviški kompiuterijos terminai yra informatyvesni negu jų angliški atitikmenys (*little endian* – *didėjantys baitai*, *big endian* – *mažėjantys baitai*, *recordable compact disk*, *CD-R* – *vienkartinio rašymo diskas*, *blog* – *tinklaraštis*, *spam* – *brukalas*). Jis atkreipė dėmesį į tai, kad vieni lietuviški terminai, kaip ir angliški, turi san-

trumpas (*operating system*, *OS* – *operacinė sistema*, *OS*), kiti lietuviški terminai santrumpų gali neturėti (*floppy disk*, *FD* – *diskelis*), kartais vartojama tik santrumpa (*POP* (*Post Office Protocol*) – *POP protokolas* (*pašto skyriaus protokolas*)). Docentas priminė, kad santrumpos turi būti skaitomos paraidžiui iš eilės vardijant lietuviškus raidžių pavadinimus, pavyzdžiui, santrumpa *DB* skaitoma [dė-bė], santrumpa *DBVS* – [dė-bė-vė-es], kai kurios santrumpos skaitomos skiemenimis (*MIME protokolas* – *mime protokolas*). Paminėti žodynai, kuriais dažniausiai remiasi programų lokalizuotojai: R. Valatkaitės ir Z. Kudirkos redaguotas *Lietuvių–anglų–rusų–vokiečių kalbų terminų žodynas. Informatika* (1995), V. Žalkausko *Šiuolaikinių kompiuterių programų ir tinklų žodynas* (2003), V. Dagienės, G. Grigo, T. Jevsikovo *Enciklopedinis kompiuterijos žodynas* (2005) (www.likit.lt), ir institucijos, skiriančios daugiausia dėmesio lietuviškai kompiuterijos terminijai – Informatikos ir informacinių technologijų terminų komisija (ims.mii.lt/terminai/) ir Valsytinė lietuvių kalbos komisija (www.vlkk.lt).

Paskaita *Lietuviški rašmenys elektroninio pašto laiškuose* kursų programą užbaigė Viktoras Dagys iš Matematikos ir informatikos instituto. Pirmiausia lektorius pristatė Lietuvos kompiuterininkų sąjungos tinklalapį, žaismingai kėlė rimtą klausimą *kodel sveplai?* ir bandė atsakyti, kas iškraipo lietuviškas raides, kaip renkamės ir kaip turėtume rinktis pašto programas. Jis atkreipė dėmesį į tai, kad kompiuteriu lietuviškai rašoma tvarkingai, interneto svetainėse irgi matyti visos lietuvių kalbos abėcėlės raidės, tačiau el. laišškai surenkami keista *naujakalbe*. Lektoriaus nuomone, tokio iškraipymo priežastys yra dvejopos – techninės ir psichologinės. Norint tinkamai naudotis, kiekvieną programą, taip pat ir el. pašto programą, reikia sutvarkyti – suderinti konkrečiai šaliai, kalbai, pritaikyti asmeniniams poreikiams. V. Dagys pasiūlė labai aiškią ir konkrečią išeitį – pasirinkti tinkamą lietuvių kalbai programą ir ją įdiegti pritaikyti darbui, t. y. tinkamai suderinti. Lektorius apžvelgė kriterijus, kuriais vadovaudamiesi vartotojai dažniausiai renka el. pašto programas, ir pasiūlė tokius, kurie padėtų išsirinkti programą, tinkančią lietuvių kalbai. Buvo pasiūlyta ir lietuvių kalbai tinkamiausių el. pašto programų ir žiniatinklio pašto tarnybų. Kalbininkams ir mokytojams tenka pagrindinis vaidmuo žadinant norą ir poreikį ne tik taisyklingai kalbėti, bet ir lietuviškai rašyti. Pateiktos išvados ir labai konkretūs pasiūlymai. V. Dagio nuomone, nėra techninių kliūčių lietuviškiems rašto ženklams vartoti elektroniniame pašte. Nelietuviškas rašymas – labiau psichologinė nei techninė problema. Jis siūlė nenaudoti ir neplatinti pašto programų,

skirtų tik Vakarų Europos kalboms, įdiegtą programą pritaikyti darbui – nustatyti tinkamas kalbos (koduotės) bei šriftų parinktis ir gaunamiems, ir siunčiamiems laiškas. Patartina pasirinkti programą, kurios nereikia derinti. Visas populiariausių el. pašto programų suderinimo instrukcijas galima rasti adresu <http://www.liks.lt/elpaliet/>.

Gauta 2007-12-12

Jolanta Gaivenytė-Butler
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas jolantagb@lki.lt